

พฤติกรรมสุขภาพและพฤติกรรมการใช้ยาปฏิชีวนะ
ของผู้รับบริการในร้านยา
เขตอำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร

นางสาววิภาดา ปุณณภาไพศาล
ตำแหน่งเภสัชกรชำนาญการ
สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสกลนคร

ที่มาและความสำคัญ

- โครงการใช้ยาปฏิชีวนะอย่างสมเหตุผล (Antibiotics Smart Use) มีเป้าประสงค์เพื่อสุขภาพของประชาชนที่ดีขึ้นจากการใช้ยาปฏิชีวนะอย่างสมเหตุผล ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมโดยลดการใช้ยาปฏิชีวนะอย่างพร่ำเพรื่อ ป้องกันการเกิดปัญหาเชื้อดื้อยาที่จะตามมา
- คณะทำงานวิชาการเพื่อส่งเสริมการใช้ยาสมเหตุผลในร้านยาได้พัฒนาคู่มือการใช้ยาอย่างสมเหตุผลในร้านยา เมื่อปี พ.ศ.2560 เพื่อให้เภสัชกรชุมชน (ร้านยา) มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนระบบยาของชาติให้เกิดการพัฒนาไปในทิศทางที่ดี ส่งเสริมการใช้ยาอย่างสมเหตุผลในร้านยา และช่วยลดปัญหาการกระจายยาที่ไม่เหมาะสมในชุมชน
- การส่งเสริมการใช้ยาอย่างสมเหตุผลจะดำเนินการมาอย่างยาวนานแล้ว แต่ยังคงพบว่าสถานการณ์เชื้อดื้อยาปฏิชีวนะนั้นเป็นปัญหาระดับโลก และพฤติกรรมการใช้ยาปฏิชีวนะที่ไม่เหมาะสมของประชาชนยังเป็นปัญหาสำคัญที่ควรหามาตรการแก้ไขอย่างเร่งด่วน

- จังหวัดสกลนครมีร้านยาขายยาแผนปัจจุบัน (ขย.1) จำนวนทั้งสิ้น 135 ร้าน อยู่ในเขตอำเภอเมือง 59 ร้าน และเป็นร้านที่มีเภสัชกรแบบ Full time จำนวน 21 ร้าน

ผู้รับบริการมีพฤติกรรมสุขภาพในการดูแลตนเองและการใช้ยาปฏิชีวนะอย่างไร?
ผู้รับบริการในร้านยามีพฤติกรรมการใช้ยาปฏิชีวนะอย่างสมเหตุผลหรือไม่ อย่างไร?
ปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อพฤติกรรมการใช้ยาปฏิชีวนะของผู้รับบริการในร้านยา?
มุมมองของเภสัชกรชุมชนเกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้ยาปฏิชีวนะของผู้รับบริการ?

- ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาพฤติกรรมสุขภาพและพฤติกรรมการใช้ยาปฏิชีวนะของผู้รับบริการในร้านยา และสนใจศึกษามุมมองของเภสัชกรชุมชนควบคู่ไปด้วย

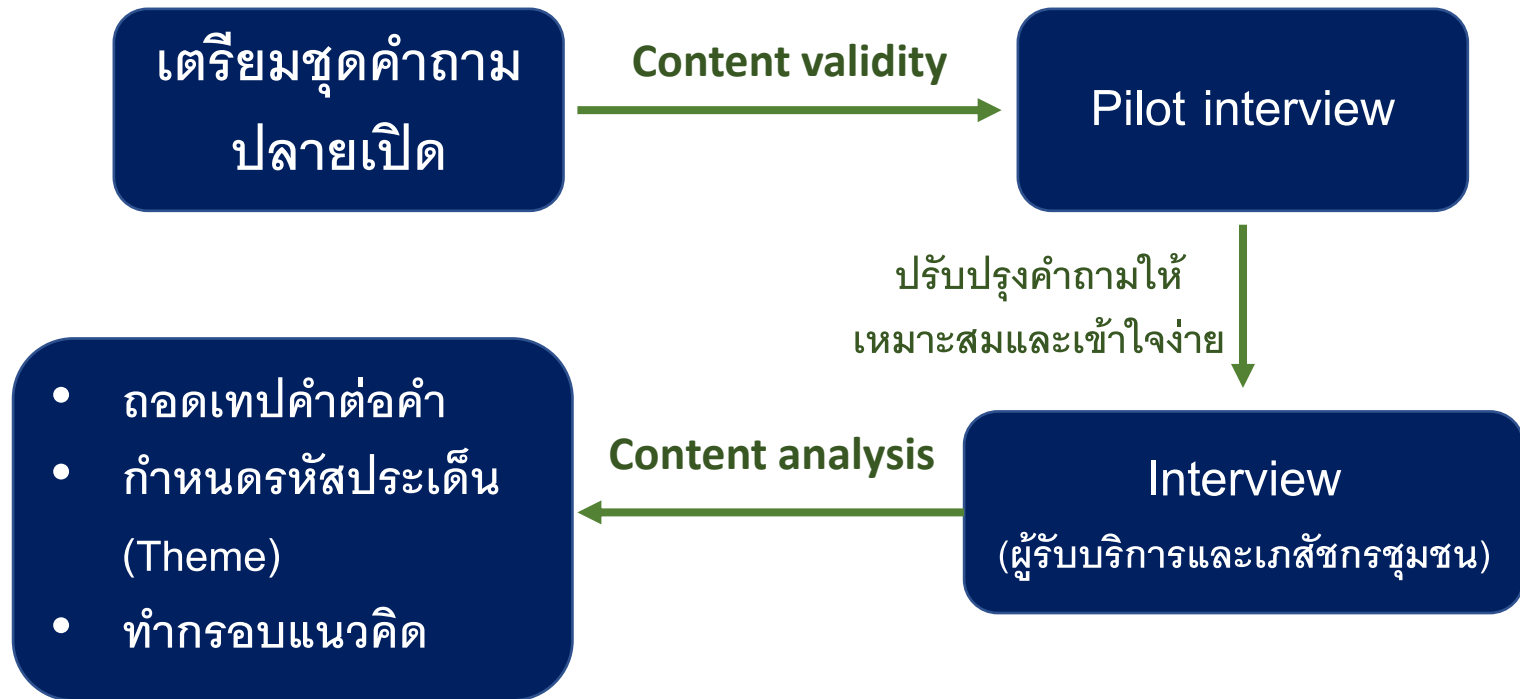
วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมสุขภาพและพฤติกรรมการใช้ยาปฏิชีวนะของผู้รับบริการในร้านยา
2. เพื่อหาปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการใช้ยาปฏิชีวนะในมุมมองของผู้รับบริการในร้านยาและเภสัชกรชุมชน

เครื่องมือและวิธีการศึกษา

- การศึกษานี้ใช้รูปแบบการศึกษาเชิงคุณภาพ
- ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างสำหรับผู้รับบริการในร้านยาและเภสัชกรชุมชน
- คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีสุ่มเลือกตัวอย่างแบบตามสะดวก (Convenience sampling)
- วิเคราะห์ข้อมูลแบบ Content analysis

ขั้นตอนการดำเนินงาน

Participant	Quotes	Code	Sub-theme	Theme
R5 เพศชาย 30 ปี	เวลาเป็นหวัดจะซื้อยาเอง เพราะสะดวกสบายในการจัดหาและไม่ได้ไปรอคิวใช้บริการที่โรงพยาบาลนาน ๆ หรือแย่งคิวผู้ป่วยท่านอื่นที่อาจรุนแรงกว่า	ซื้อยาเอง ไม่ต้องไปรอคิวที่โรงพยาบาล	พฤติกรรมการรักษาโรค	พฤติกรรมสุขภาพ
R7 เพศหญิง 37 ปี	รู้แต่ว่าหมอสั่งให้กินให้จนหมด แต่ก็คิดว่าไม่จำเป็น หายแล้วก็หยุดกิน	หายดีก็หยุดกินยา คิดว่าไม่จำเป็น	การรับประทานยา	พฤติกรรมการใช้ยา
P2 เพศหญิง 41 ปี	ที่เคยเจ็บบ่อยๆ ก็เป็นความเชื่อที่ผิดๆ เกี่ยวกับการใช้ยาว่าถ้ามีอาการปวดอีกเสบแล้วต้องใช้ทุกครั้ง และอีกอย่างก็คือ เคยใช้มาก่อนแล้วคิดว่าครั้งต่อไปต้องใช้อีก ก็ประมาณนี้แหละ	เคยใช้ยาใดก็จะใช้ยาเดิม	ความเชื่อด้านสุขภาพ	พฤติกรรมสุขภาพ
P6 เพศหญิง 43 ปี	สิ่งที่จะช่วยแก้ปัญหาได้ ก็อย่างเช่น ต้องปรับหรือเพิ่มความรู้เรื่องยาปฏิชีวนะผ่านทุกสื่อ และทุกช่องทาง ค่ะ ให้คนเข้าถึงและเข้าใจได้	เผยแพร่ข้อมูลในทุกสื่อทุกช่องทาง	สื่อประชาสัมพันธ์	ปัจจัยส่งเสริม

ผลการศึกษา

ข้อมูลทั่วไปของ
ผู้รับบริการในร้านยา
(n = 15)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (ร้อยละ)
เพศ	
ชาย	5 (33.33)
หญิง	10 (66.67)
อายุ (ปี)	
≤ 60	14 (93.33)
> 60	1 (6.67)
ความถี่การรับบริการในร้านยา (ครั้งต่อปี)	
1-3	5 (33.33)
4-6	5 (33.33)
7-10	1 (6.67)
>10	4 (26.67)
ระดับการศึกษา	
ไม่ได้เรียนหนังสือ	2 (13.33)
ต่ำกว่าปริญญาตรี	1 (6.67)
ปริญญาตรี	8 (53.33)
ปริญญาโท	4 (26.67)
รายได้ (บาทต่อเดือน)	
ไม่มีรายได้	1 (6.67)
< 10,000	3 (20.00)
10,001-20,000	3 (20.00)
20,001-30,000	3 (20.00)
30,001-40,000	1 (6.67)
> 40,001	4 (26.67)
การซื้อยาปฏิชีวนะรับประทานเอง	
เคย	6 (40.00)
ไม่เคย	9 (60.00)

หมายเหตุ : : ทุกคนไม่มีประวัติแพ้ยาปฏิชีวนะ

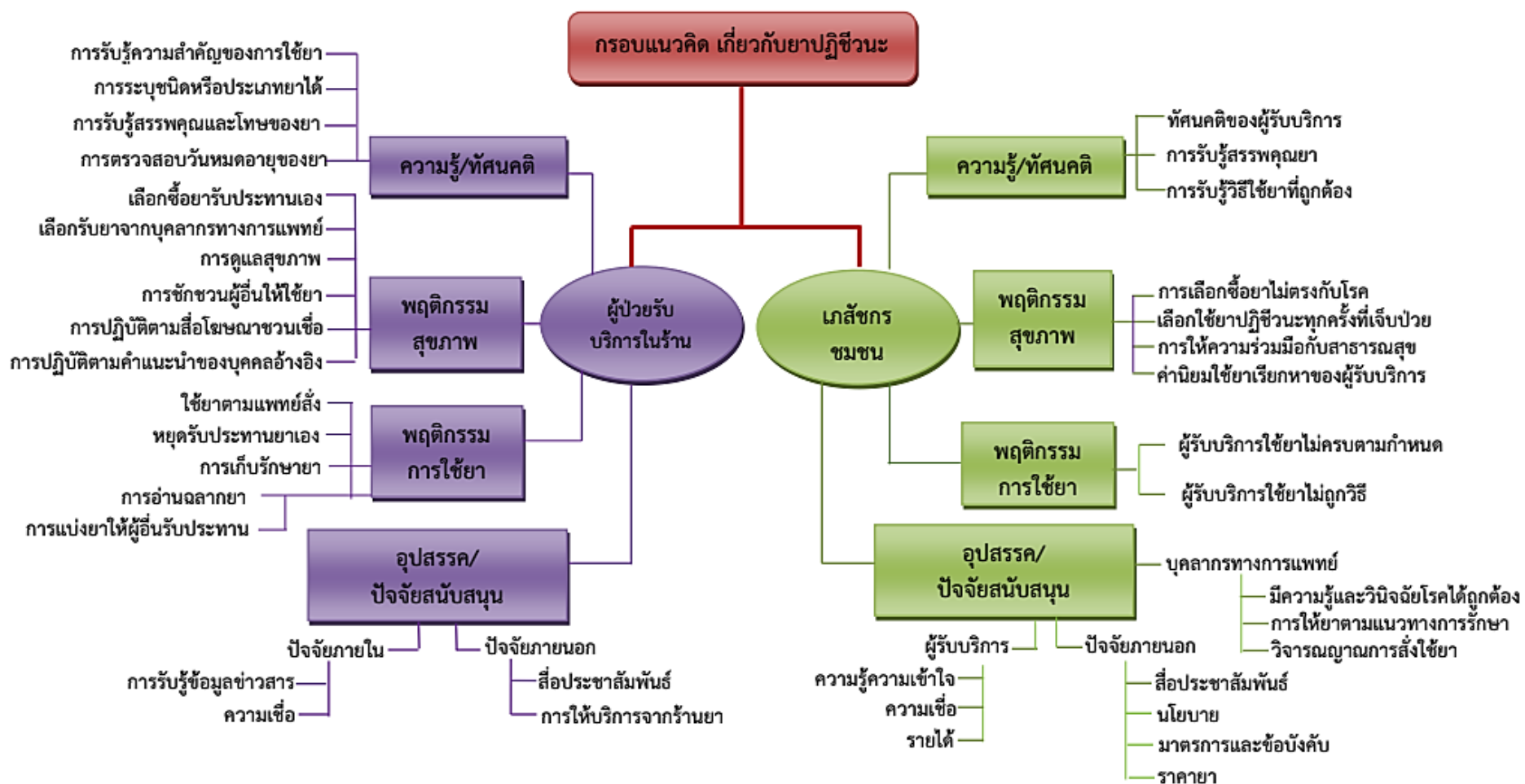
ข้อมูลทั่วไปของเภสัช
กรชุมชน (n = 8)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (ร้อยละ)
เพศ	
ชาย	3 (37.50)
หญิง	5 (62.50)
อายุ (ปี)	
25-30	1 (12.50)
31-40	3 (37.50)
41-50	4 (50.00)
รูปแบบการทำงาน	
Full time	2 (25.00)
Part time	6 (75.00)
รายได้ (บาท/เดือน)	
20,001-30,000	3 (37.50)
30,001-40,000	1 (12.50)
>40,001	4 (50.00)
ประสบการณ์การทำงานร้านยา (ปี)	
1-3	2 (25.00)
4-6	3 (37.50)
7-10	2 (25.00)
>10	1 (12.50)

ความเชื่อมโยงของข้อมูลที่ได้จากผู้รับบริการ ในร้านยาและเภสัชกรชุมชน

รายการ	ข้อคิดเห็นที่พบ จากการสัมภาษณ์ (✓=พบ)	
	ผู้รับบริการ ในร้านยา	เภสัชกรชุมชน
1.ความรู้และทัศนคติ		
1.1. ผู้รับบริการขาดความรู้ความเข้าใจความสำคัญของการใช้ยา ปฏิชีวนะ	✓	✓
1.2 ผู้รับบริการให้นิยามว่ายาปฏิชีวนะคือยาแก้แอกเสบ	✓	✓
1.3 ผู้รับบริการระบุชนิดยาปฏิชีวนะได้	✓	✓
1.4 มีความคิดว่ายาปฏิชีวนะใช้เมื่อมีอาการ	✓	✓
1.5 ผู้รับบริการมีความเชื่อประสบการณ์การใช้ยาของตนเอง	✓	✓
1.6 การใช้ยาปฏิชีวนะระยะยาวส่งผลให้เกิดปัญหาการดื้อยา	✓	X
1.7 การใช้ยาไม่ถูกต้องมีผลกระทบต้องบประมาณประเทศชาติ	X	✓
2.พฤติกรรมสุขภาพ		
2.1 ผู้รับบริการมีการตัดสินใจเลือกชนิดยาด้วยตนเองเป็นหลัก	✓	✓
2.2 การปฏิบัติตามคำแนะนำของบุคลากรทางการแพทย์บางกรณี	✓	✓
2.3 ผู้รับบริการมีพฤติกรรมซื้อยารับประทานเองมากกว่าการไปพบ แพทย์ที่โรงพยาบาล	✓	X
2.4 การสร้างเสริมสุขภาพมากกว่าการรักษาโรค เช่น ออกกำลังกาย	✓	X

รายการ	ข้อคิดเห็นที่พบ จากการสัมภาษณ์ (√=พบ)	
	ผู้รับบริการ ในร้านยา	เภสัชกรชุมชน
2.5 การแนะนำให้คนอื่นรับประทานแบบเดียวกันกับตนเอง	√	X
2.6 มีการปฏิบัติตามคำแนะนำของคนใกล้ชิดที่เชื่อถือได้	√	X
2.7 ไปรับการรักษาที่โรงพยาบาล ช่วยประหยัดค่าใช้จ่าย	√	X
2.8 มีความเชื่อมั่นในบุคลากรทางการแพทย์	√	√
2.9 การเชื่อถือในสื่อโฆษณาและลองปฏิบัติตาม	√	√
2.10 มีการเลือกใช้ยาไม่ตรงกับโรคที่เป็น	√	√
3.พฤติกรรมการใช้ยา		
3.1 ความรู้ความเข้าใจการรับประทานยาให้ครบตามแพทย์สั่ง	√	√
3.2 มีการหยุดรับประทานยาเองเมื่ออาการดีขึ้น	√	√
3.3 การเก็บรักษาได้อย่างถูกต้อง	√	√
3.4 อ่านฉลากยาก่อนใช้ยาทุกครั้ง	√	√
3.5 มีพฤติกรรมแบ่งยาให้ผู้อื่นรับประทาน	√	X
3.6 มีพฤติกรรมใช้ยาเกินความจำเป็น	√	√
3.7 มีการใช้ยาไม่ถูกวิธี	X	√
3.8 กลุ่มวัยรุ่นให้ความร่วมมือในการใช้ยามากกว่ากลุ่มผู้สูงอายุ	X	√
4.อุปสรรคและปัจจัยสนับสนุน		
4.1 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้ยาปฏิชีวนะอย่างสมเหตุผล	√	√
4.2 การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารให้ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย	√	√
4.3 การเลือกใช้สื่อประชาสัมพันธ์ที่เข้าถึงและเข้าใจได้ง่ายทุกกลุ่มวัย	√	√
4.4 ผู้ให้บริการมีความรู้และอธิบายได้ชัดเจน	√	√
4.5 ผู้ให้บริการให้บริการอย่างสุภาพและเป็นมิตร	√	√
4.6 ผู้ให้บริการปฏิบัติตามแนวทางการรักษาและจ่ายยาให้เหมาะสมกับผู้รับบริการ	X	√
4.7 ความเชื่อส่วนบุคคลที่ปรับเปลี่ยนได้ยาก	√	√
4.8 ผู้รับบริการส่วนใหญ่ขาดความรู้ในการดูแลสุขภาพเบื้องต้น	√	√
4.9 นโยบาย มาตรการและข้อบังคับทางกฎหมาย ควรชัดเจน เข้มงวดและปฏิบัติร่วมกันทั้งภาครัฐและเอกชน	X	√
4.10 การสร้างเครือข่ายเพื่อร่วมรณรงค์การใช้ยาอย่างสมเหตุผล	X	√
4.11 ปัจจัยด้านรายได้ของผู้รับบริการมีผลต่อการเลือกใช้ยา	X	√

แผนภาพที่ 1 แสดง Conceptual Framework ของการวิเคราะห์พฤติกรรมเกี่ยวกับยาปฏิชีวนะ

สรุปผลการศึกษา

ประเด็นหลักจากการสัมภาษณ์ผู้รับบริการ ในร้านยา

1. ความรู้และทัศนคติเกี่ยวกับยาปฏิชีวนะ
2. พฤติกรรมสุขภาพ
3. พฤติกรรมการใช้ยา
4. อุปสรรคและปัจจัยสนับสนุน

ประเด็นหลักจากการสัมภาษณ์เภสัชกร ชุมชน

1. ทัศนคติต่อผู้รับบริการ
2. พฤติกรรมสุขภาพของผู้รับบริการในร้านยา
3. พฤติกรรมการใช้ยาของผู้รับบริการในร้านยา
4. อุปสรรคและปัจจัยสนับสนุน

- **ความรู้และทัศนคติ**มีการระบุว่ายาปฏิชีวนะคือยาแก้อักเสบที่ใช้บรรเทาอาการได้ทุกเมื่อ
- **พฤติกรรมสุขภาพ**มีข้อมูลที่สอดคล้องกันทั้งในมุมมองของผู้รับบริการและเภสัชกรชุมชนในด้านการเลือกซื้อยารับประทานเอง การเชื่อสื่อโฆษณาและลองปฏิบัติตาม
- **พฤติกรรมการใช้ยา**ในประเด็นการหยุดรับประทานยาเองเมื่ออาการดีขึ้น
- **อุปสรรค**ด้านการเผยแพร่ความรู้และการประชาสัมพันธ์ให้ทั่วถึงยังคงเป็นปัญหาสำคัญที่ควรมีการดำเนินการแก้ไขอย่างต่อเนื่อง
- **ปัจจัยสนับสนุน**โดยการกำหนดมาตรการเชิงนโยบาย และการสร้างเครือข่ายการทำงาน หากสามารถแก้ไขปัญหาร่วมกันได้ จะช่วยให้การใช้ยามีความเหมาะสมมากขึ้น และป้องกันปัญหาเชื้อดื้อยาในอนาคตได้

อภิปรายผลการศึกษา

- การศึกษานี้มีความสอดคล้องกับการศึกษาของสมประสงค์ (2553) (6) ที่ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมการซื้อยาจากร้านขายยาของผู้บริโภค พบว่าผู้มีอิทธิพลมากที่สุดในพฤติกรรมการซื้อยา คือ **ตนเอง** กลุ่มยาที่ซื้อมากที่สุดได้แก่ **ยารักษาโรค** **ประเภทยาแก้ปวดลดไข้** และมีพฤติกรรมการซื้อซ้ำ
- มีความสอดคล้องกับการศึกษาของพิณทิรา (2552) (3) ที่แสดงให้เห็นพฤติกรรมการซื้อยาของคนไทย คือ ร้อยละ 80 **นิยมใช้บริการสุขภาพจากร้านยา** โดยส่วนใหญ่เป็นการรับบริการด้วยอาการโรคไข้หวัด ประกอบกับการโฆษณาว่าเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการใช้ยามากเกินจำเป็นของคนไทย
- สอดคล้องกับการศึกษาของคุณากร (2561) (2) ซึ่งทำการศึกษาในกลุ่มแรงงานที่พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความรู้เรื่องยาและการใช้ยาปฏิชีวนะอยู่ในระดับต่ำ ร้อยละ 37.98 ข้อที่กลุ่มตัวอย่างมีความรู้ที่ไม่ถูกต้องมากที่สุด คือ **ยาปฏิชีวนะคือยาแก้อักเสบ** ร้อยละ 83.03
- จะเห็นได้ว่าการศึกษาที่ผ่านมา ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในกลุ่มผู้รับบริการร้านยา ประชาชนทั่วไป รวมถึงวัยแรงงาน ผลการศึกษาส่วนใหญ่มีทิศทางไปทางเดียวกัน กล่าวคือ **ทัศนคติ** **ความรู้** **ประสบการณ์** และ **ปัจจัยส่วนบุคคล** เช่น เพศ อายุ อาชีพ มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้ยาอย่างมีนัยสำคัญ

เอกสารอ้างอิง

1. คณะทำงานวิชาการเพื่อส่งเสริมการใช้ยาสมเหตุผลในร้านยา. การใช้ยาสมเหตุผลในร้านยา [อินเทอร์เน็ต]. [เข้าถึงเมื่อ 8 สิงหาคม 2565]; เข้าถึงได้จาก:
http://ndi.fda.moph.go.th/drug_use/detail/69
2. คุณากร ปาปะชา และวงศา เล้าหศิริวงศ์. สถานการณ์ และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการใช้ยาปฏิชีวนะของกลุ่มวัยแรงงาน ในจังหวัดมหาสารคาม. วารสารวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี กรุงเทพ, 2561; 34 (2): 13 – 22.
3. พิณทิรา ตันเถียร. อุปนิสัยการใช้ยาเองของคนไทย. วารสารโลหิตวิทยาและเวชศาสตร์บริการโลหิต, 2552; 19 (4): 309-315.
4. รวีวรรณ เผ่ากัณหา, ธัญญาสิริ ธีรณสวัสดิ์ และกาญจนา อยู่เจริญสุข. ความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมการใช้ยาปฏิชีวนะอย่างสมเหตุผลของนักศึกษาพยาบาล. วารสารพยาบาลทหารบก, 2564; 22 (3): 143-150.
5. ศุภลักษณ์ สุขไพบูรณ์, ชุภาศิริ อภินันท์เดชา และกวี ไชยศิริ. พฤติกรรมการใช้ยาปฏิชีวนะของผู้รับบริการ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลสร้างโคก อำเภอบ้านหมอ จังหวัดสระบุรี. การประชุมวิชาการและเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ 3 ก้าวสู่ทศวรรษที่ 2: บูรณาการงานวิจัย ใช้องค์ความรู้ สู่ความยั่งยืน, 2559: 409-416.
6. สมประสงค์ แดงพลอย. พฤติกรรมการซื้อยาจากร้านขายยาของผู้บริโภคในอำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ. สารนิพนธ์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2553.

thank
you